

Moodul E Sotsiaalne pädevus

Üldised märkused

Vaegnägevate ja pimedate laste arengu ja sotsialiseerumise kujutamine on väga problemaatiline, kuivõrd isiksuse nende valdkondade kirjeldamine on isegi normaalselt nägevate laste puhul väga erinev.

Samamoodi nagu laste areng ei vasta kindlatele seaduspärasustele ning seda pole võimalik üheselt määratleda, ei saa ka formuleeritud eesmärgi, sisu ja meetodeid võtta täiendkoolituse retseptidena. Samuti on ka arengupuudujääkide formuleerimine, tinglikult võrdlemine normaalselt nägijatega, probleemne, aga samas raskesti välditav. Meile näib olulisena nimetatud probleemküsimusi vastavates koolitusosades välja tuua ja nende üle arutada.

Koolitusosa eesmärk

Käesoleva koolitusosa käsitlemisel peaks kolleegidele meelde tuletama üldisi arengupsühholoogia-alaseid teadmisi (mis käivad normaalselt nägevate laste kohta) ja võrdlema neid teadmisi vaegnägevate ja pimedate laste kohta teadaolevaga. Sealjuures ei ole tarvilik kõigi arengupsühholoogia valdkondade läbitöötamine, vaid piisab sotsiaalse pädevusega seotud teemade käsitlemisest.

Sotsiaalne pädevus

Sotsiaalne pädevus on mõiste, mis võeti vaegnägijate ja pimedate õpetamisele spetsialiseerunud eripedagoogikas kasutusele 1970. aastatel. 1979. aastal ilmunud *Nõuannetes koolitundideks nägemispuudelite koolis (Kultusministerkonferentz 1979)* nimetatakse iseseisvust ja sotsiaalset integratsiooni peamisteks ja erilisteks eesmärkideks, mida saab eraldi vaadelda kultuurilises, tööalases ja sotsiaal-personaalses eluvaldkonnas.

Hudelmayer (1997) teeb kokkuvõtte „... kuigi nägemispuudelite pedagoogikas rõhutatakse traditsiooniliselt võrdväärse üldhariduse (kultuuriline pädevus) ja tööskuste omandamise võimaluste (tööalane-majanduslik pädevus) vajalikkust ja olulisust, ei piisa neist paljudel juhtudel nägemispuudelite ühiskonnaellu kaasahaaramiseks laiemas tähenduses, st et lisaks tööalasele integratsioonile osaleks inimene aktiivselt ühiskonnaelus ja tunnetaks oma sotsiaalset ühtekuuluvust“. Mersi (1975), kes on sotsiaalse pädevuse teemaga põhjalikult

tegelenu, defineerib seda järgnevalt: “Oskused, mis on vajalikud sotsiaalsest keskkonnast tulenevate probleemide ületamiseks ja mis hõlmavad endas igapäeva elu põhioskusi (*daily living skills*), hakkamasaamist ühiskondlikus elus (asjaajamine asutustes), liikumisoskusi (*mobility*) ning suhtlemis- ja enesekehtestamisoskusi tavakeskkonnas“ (lk 400).

Järgnevad täiendkoolituse mooduliosad käsitlevad nägemispuudega õpilaste raskusi sotsiaalse pädevuse kitsama valdkonna - interaktsioonipädevuse või interpersonaalse pädevuse vallas. Igapäevaoskused jmt leiavad käsitlemist mujal. Mooduliosa E 1 moodustab täiendkoolitusosana teoreetilise baasi, samas mooduliosad E 2 (Vajalikust abist keeldumine), E 3 (Nägemispuudega laste stereotüüpne käitumine) ja E 4 (Kommunikatsioon) pakuvad näiteid võimalikuks süvitsiminekuks sotsiaalse pädevuse vastava kitsamatähendusliku teema raames.

Kirjanduse loetelu

- Baumeister, A. A., Forehand, R.: Stereotyped body rocking as a function of situation, IQ and time. *Journal of clinical Psychology*, 1971, 27, 324 - 326
- Burger, Ch.: Unterstützung blinder Kinder und Jugendlicher an allgemeinen Schulen durch Gruppenarbeit mit Gleichbetroffenen – ein Widerspruch? In: Drave, W., Wißmann, K. (Hrsg.): *Der Sprung ins kalte Wasser. Integration blinder Kinder und Jugendlicher in allgemeinen Schulen*. Würzburg: edition bentheim 1997, 223 – 235, ISBN 3-925265-09-0
- Burger, Ch./Drave, W./Jany, L.: Gruppenarbeit mit sehbehinderten Regelschülern, deren Eltern und Lehrern. In: *blind-sehbehindert* 4, 1986, 201 – 213
- Drave, W.: *Hier riecht's nach Mozart und nach Tosca*. Würzburg: edition bentheim, 1996, ISBN 3-925265-61-9
- Drave, W./Wißmann, K.: *Der Sprung ins kalte Wasser. Integration blinder Kinder und Jugendlicher in allgemeinen Schulen*. edition bentheim: Würzburg 1997, ISBN 3-925265-09-0
- Glofke, E.-M.: *Sehgeschädigte Menschen zwischen Stigma und Selbstbestimmung*. Koblenz: Görres-Verlag, 1983
- Gruber, H./Hammer, A. (Hrsg.): *Ich sehe anders. Medizinische, psychologische und pädagogische Grundlagen der Blindheit und Sehbehinderung bei Kindern*. Würzburg: edition bentheim, 2000, ISBN 3-934471-13-7
- Gamerith, E.: *Verhaltensstereotypien bei blinden Kindern und Jugendlichen*. Unveröffentlichte Diplomarbeit, Universität Wien, 1989
- Hudelmayer, D.: *Soziale Kompetenz*. In: *Verband der Blinden- und Sehbehindertenpädagogen e.V. (Hrsg.): Soziale Kompetenz – Soziales*

Lernen: Bausteine zeitgemäßer Sehgeschädigtenpädagogik. Beilage zu blind-sehbehindert, Heft 3/97

Hudelmayer, D.: Sozialpädagogik und Soziale Kompetenz. In: Rath, W./Hudelmayer, D. (Hrsg.): Handbuch der Sonderpädagogik. Band 2. Pädagogik der Blinden und Sehbehinderten. Berlin: Marhold, 1985, 211 – 223, ISBN 3-7864-1686-9

Kossen, J.: Psychosomatische Aspekte. In: W. Rath & D. Hudelmayer (Hrsg), Pädagogik der Blinden und Sehbehinderten, Berlin: Marhold, 1985, 507 –513, ISBN 3-7864-1686-9

Kultusministerkonferenz: Empfehlungen für den Unterricht in der Schule für Blinde (Sonderschule), Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 1.6.1979.

Libansky, J.: Über Erziehung blinder Kinder in den ersten Lebensjahren. Wien: Carl Graeser Verlag, 1882

Mersi, F.: Leitziel und überfachliche Richtziele der Erziehung Sehbehinderter. In: Zeitschrift für Heilpädagogik 1975, 395-401

Pfeffer, Ch.: Psychomotorik der Blinden. Zeitschrift für Heilpädagogik, 1957, 117 - 122

Warren, D.H.: Blindness and early childhood development (2. Edition, Revised). N.Y.: American Foundation for the Blind, 1984

Zech, F.: Erziehung und Unterricht der Blinden. Danzig: A. W. Kafemann G.m.b.H., 1913

Soovituslik kirjandus

Gahbler, M.: Verhaltensauffälligkeiten blinder Kinder als Versuch der Lebensbewältigung unter Sehenden – am Beispiel von Stereotypen. In: blind-sehbehindert 1996, 3, 16-20

Pérez-Pereira, M./Conti-Ramsden, G.: Language development and social interaction in blind children. Hove, U.K.: Psychology Press, 1999

Verband der Blinden- und Sehbehindertenpädagogen e.V. (Hrsg.): Soziale Kompetenz – Soziales Lernen: Bausteine zeitgemäßer Sehgeschädigtenpädagogik. Beilage zu blind-sehbehindert, Heft 3/97

Warren, D.H.: Blindness and early childhood development. (2. Edition, revised). N.Y.: American Foundation for the Blind, 1984

Weinläder, H.G.: Psychologie der Blinden und Sehbehinderten. In: Rath, W. / Hudelmayer, D. (Hrsg.): Pädagogik der Blinden und Sehbehinderten, Berlin: Marhold, 1985, 517 – 532, ISBN 3-7864-1686-9

Mooduliosa E 1 Põhialused

Osavõtjad peaksid saama ülevaate nägemispuude mõjust sotsiaalsele pädevusele. Nad saavad teada, kuidas nägemispuue mõjutab psühholoosotsiaalset arengut ja õpivad tundma võimalike arengu kõrvalekallete mõju sotsiaalsele pädevusele. Koolitusel osalejad peaksid määratlema näidustused võimalikuks sekkumiseks ja mõistma selle tähtsust oma praktilisele õpetajatööle. See osa on mõeldud kompleksse teema kokkusurutud ülevaatenähtena ning seetõttu on siinkohal pakutud esitlusviis üsna asjakohane.

Kestvus	Sisu	Meetod	Meedium
1 5 min	Tsitaat <i>Sotsiaalne pädevus (Mersi, 1975)</i>	Tsitaadi väljakäimine tumma impulsina	Lüümik (tekst) (lisa E 1 a)
2 45 min	Nägemispuudega õpilaste elu raskendavad tegurid Nägemispuudega õpilase isiksusest lähtudes Nägemispuudega laste areng <ul style="list-style-type: none"> - Motoorsed oskused - Taju - Kognitiivne tegevus - Keel - Emotsionaalne areng Sotsiaalsest keskkonnast lähtudes		Käsikiri (vgl. sh Weinläder, 1985) ja / või: Powerpoint-esitlused (lisa E1b-est.ppt) ja / või video <i>Man sieht sich</i> (Nägemiseni) (lisa E 1 c) Sama puudega

	<ul style="list-style-type: none"> - Vanemad ja õed-vennad <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kriisiga toimetulemine ▪ Nägemispuude tunnistamine ▪ Liighoolitsemine / liignõudlikkus - Eakaaslased <ul style="list-style-type: none"> ▪ Puuetega inimestega suhtlemine ▪ Sotsiaalne tunnustamine ▪ Ühistes tegevustes osalemine, mängimine, huvid - Ühiskond <ul style="list-style-type: none"> ▪ Stigmatiseerimine ▪ Eelarvamused <p>Võimalikud mõjud</p> <ul style="list-style-type: none"> - Negatiivne mina-pilt - Orienteeritus ebaõnnestumistele - Sotsiaalne tagasitõmbumine - Oma võimete ebarealistlik hindamine - Hirmud (nt puudutamiskartus, liikumiskartus, ruumikartus, isolatsioonihirm, vaikusekartus, teiste inimeste kartus) - Enesedefineerimine puude läbi - Ülepakutud abipalved - Avastamishuvi kahanemine - Liigne sõltuvus ja kiindumus kasvatajasse - Kommunikatsiooniprobleemid - Abist keeldumine - Puude olemasolu eitamine 		inimeste kogemuste kirjeldused, Võib olla kirjalik materjal (lisa E 1 d)
--	--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> - Agressiivne käitumine - Kontseptsioonide moodustamise probleemid - Verbalism - Stereotüübid - Ennastkahjustav käitumine - Unehäired - Muud käitumishäired 		
3 10 min	<p>Võimalikud küsimuse püstitused</p> <ul style="list-style-type: none"> - "Milline käitumine takistab eriti tõsiselt sotsiaalseid kontakte?" - "Milliseid käitumismustreid ma aktsepteerin, milliseid mitte?" 	Arutelu	
4 15 min	<p>Tagajärjed, sekkumise võimalused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nägemispuudega õpilane <ul style="list-style-type: none"> ▪ Enesehinnangu tõus ▪ Samas olukorras olevate inimestega kohtumiste korraldamine - Kaasõpilane ja eakaaslane <ul style="list-style-type: none"> ▪ Samaväärne/erinev kohtlemine ▪ Abivahendite kasutamine ▪ Sotsiaalne kliima klassis/ saavutuste käsitlemine ▪ Individuaalse jõudluse arvestamine õppimisel ▪ Koolitunni organiseeritus ▪ Kooliellu kaasamine ▪ Vaba aja tegevused/mängud ▪ Saada teavet / saavutada mõistmist 	<p>Ettekanne ja / või grupitöö ja / või: ettekujutus võimalikest olemasolevatest ja pakutavatest gruppidest/kursustest</p> <p>Materjalide esitlemine sotsiaalseks õppimiseks</p>	<p>Käsikiri (vrd Burger / Drave / Jany, 1986) vrd moodul B</p> <p>Materjali nimekiri sotsiaalseks õppimiseks (lisa E 1 e)</p>

	<p>stereotüüpide ja eelarvamuste osas</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kaasõpilaste vanemad <ul style="list-style-type: none"> ▪ Samaväärne/erinev kohtlemine ▪ Nägemispuudega õpilastega sidemete loomine ▪ Õppimise eesmärgid ▪ Individuaalse progressi väärtustamine - Tavakooli õpetajad <ul style="list-style-type: none"> ▪ Põhiteave kõigi valdkondade kohta 		
<p>5 15 min</p>	<p>Tsitaat <i>Sotsiaalne pädevus (Mersi, 1975)</i></p> <p>Kokkuvõtte, tagasiside ja hinnang</p> <p>Võimalik ülekandmine olemasolevale olukorrale koolis</p>	<p>Lõppvestlus</p>	<p>Lüümik (tekst)</p> <p>(lisa E 1 a)</p>

Lisa E 1 a

“Oskused, mis on vajalikud sotsiaalsest keskkonnast tulenevate probleemide ületamiseks ja mis hõlmavad endas igapäevaelu põhioskusi (*daily living skills*), ühiskondlikus elus toimetulekut (asjaajamine asutustes), liikumisoskusi (*mobility*) ning suhtlemis- ja enesekehtestamisoskusi tavakeskkonnas.“

(*Franz Mersi* 1975, lk 400).

Lisa E 1 b

= PowerPoint-esitlus

[E 1b-est.ppt](#) (digitaalne)

Lisa E 1 c

Video

*Gringhuis, D./Lagerweij, P.: **Man sieht sich...! (Näeme ennast...!)***

Film nägemispuudest ja sotsiaalsest arengust. Würzburg: edition bentheim 1999.

Videokassett 30 min ISBN 3-934471-09-9 (saksa keeles).

Piltide ja lugude abil tuuakse esile nägemispuude võimalikud tagajärjed suhtlemisele teiste laste ja noortega. Portreeritakse viit nägemispuudega erinevas arengustaadiumis olevat last. Video näitab, kuidas vanemad ja õpetajad võiksid oma käitumises arvestada nägemispuude mõjuga lapse sotsiaalsele arengule.

Lisa E 1 d**Grupivestluses avaldatud nägemispuudega õpilaste arvamused**

„Matemaatikas ja geograafias ei saa ma nii kiiresti aru, kui teised, mis tahvil kirjas on. Alguses küsisin ma alati teistelt, siis ütlesid kaasõpilased üha sagedamini: „Vaata korralikult“ või midagi sarnast. Nii kaotasin ma mõne aja möödudes soovi küsida, sest näisin endale lõppude-lõpuks lollina.“

„Ma ei julge õpetaja käest küsida, kui ma mõnda asja ei näe, sest ta karjub ka teiste õpilaste peale, kui nad midagi küsivad.“

„Kui ma millestki aru ei saa, võin ma tahvli juurde minna. Kuid siis kuulen ma, kuidas teised selja taga ütlevad: „Tal on jälle midagi vaja“. Ja kuna ma tean, et teised mõtlevad: „Noh, nüüd läheb ta jälle tahvli juurde ja sellest ei tule niikuinii midagi välja,“ ei meeldi mulle enam tahvlile lähemale minna.“

„Mõned õpetajad ei taha uskuda, kui vähe on võimalik näha. Seetõttu ei suuda nad endile ette kujutada, kui vähe ma tegelikult näen.“

„Koolis ei ole mul enam mingit hirmu. Seal teavad kõik, et ma olen nägemispuudega. Aga väljaspool on lapsed, kes nägemispuudega pole eales kokku puutunud. Kui neile öelda: „Vabandust, ma olen nägemispuudega“, on võimalik märgata, kuidas nad tasapisi minust eemale hakkavad hoidma.“

„Mul on raske, kuna ma tunnen ennast teistest erinevana. Mõnikord tehakse mulle vägagi selgeks, et mul on nägemispuue. Ent ma ei ole ju seetõttu, et ma viletsasti näen, rumalam!“

„Ma olen tihti mõelnud, mida teised lapsed mõtlevad sellest, et mul on nägemispuue. Üks mu sõpradest ütles mulle, mida nad minust arvavad.“

Kogemuse kirjeldus

"Paljudes olukordades puutun ma kokku üllatuse ja sageli ka ärritumisega, kui ma esmalt käitun nagu „pime“, ent järgmisel hetkel teen midagi, mis sellega vastuollu läheb ja mis võimaldab eeldada, et ma pole nägemispuudega. Et ma olen kanapime, lähen ma hämaras valge kepi abil üle tee; seejärel sisenenud heledalt valgustatud metroojaama, võtan istet ja hakkam lugema. Mind jälginud inimese hämmastus muutub kiiresti ärrituseks, kuivõrd ta oli äsja mind abistanud, kuna pidas mind pimedaks..."
(Eva-Maria Glofke, 1983, S. 88).

Lisa E 1 e

Materjalide nimekiri *Sotsiaalse pädevuse* teema juurde

Dalgleish, T.: Selbstwertgefühl 1/2, 3/4, 5/6. Donauwörth: Auer Verlag, 2000.
ISBN 3-403-03425-9, 3-403-03426-7, 3-403-03427-5

Dalgleish, T.: Bilderpaket Selbst-Wert-Gefühl. Donauwörth: Auer Verlag, 2000.
ISBN 3-403-03428-3

Erkert, A.: Liebe Schnecke, komm heraus. Spiele und Anregungen zur Förderung des Selbstwertgefühls und des sozialen Verhaltens. Münster: Ökotoxia, 2000.
ISBN 3-931902-58-7

Großmann, Ch.: Projekt Soziales Lernen. Ein Praxishandbuch für den Schulalltag.
Mühlheim: Verlag an der Ruhr, 1996. ISBN 3-86072-261-1

Pfeifer, Kordula: Ich-mag-dich-ich-mag-mich-Spiele. In: Grundschulmagazin Heft 1,
1997, 25-26

Rinderle, B.: Sei dir selbst bewusst im Denken, Fühlen, Handeln. Ein soziales
Lernprogramm für Grundschul Kinder. Lichtenau: AOL-Verlag, 1997.
ISBN 3-89111-348-X

Senftleben, S.: Training sozialer Kompetenzen mit sehbehinderten Grundschulkindern. In:
Heilpädagogische Forschung 2, 1991, 53-60